

УДК 336.221

Кашуба В.Д.
старший викладач кафедри фінансів, обліку та аудиту
Філії «Кременчуцький інститут»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

РІВЕНЬ ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

THE LEVEL AND QUALITY OF LIFE UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено економічну сутність категорій «рівень життя» та «якість життя». Визначено основні складові якості життя та фактори, що впливають на формування рівня та якості життя населення. Здійснена оцінка показників стану рівня та якості життя в Україні з використанням індексу людського розвитку, що включає три інтегральних індикатора: національний доход на душу населення, тривалість життя, освіта. В цьому контексті визначено динаміку щодо розміру мінімальної заробітної плати, проведено порівняльний аналіз поживності наборів продуктів харчування для працездатного населення. Визначено роль та місце умов праці, політичної ситуації та екологічної ситуації в Україні як показників якості соціального середовища. Запропоновано заходи для підвищення якості життя населення України.

Ключові слова: рівень життя, якість життя, критерії якості життя, стійкий розвиток суспільства, індекс людського розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована экономическая сущность категорий «уровень жизни» и «качество жизни». Определены основные составляющие качества жизни и факторы, влияющие на формирование уровня и качества жизни населения. Осуществлена оценка показателей состояния уровня и качества жизни в Украине с использованием индекса человеческого развития, включая три интегральных индикатора: национальный доход на душу населения, продолжительность жизни, образование. В этом контексте определена динамика относительно размера минимальной заработной платы, проведен сравнительный анализ питательности наборов продуктов питания для трудоспособного населения. Определены роль и место условий труда, политической ситуации и экологической ситуации в Украине как показателей качества социальной среды. Предложены меры по повышению качества жизни населения Украины.

Ключевые слова: уровень жизни, качество жизни, критерии качества жизни, устойчивое развитие общества, индекс человеческого развития.

ANNOTATION

In article studies economic essence of such categories as «social standart of living» and «quality of living». The main components of quality of life and the factors influencing the level and quality of life. The estimation of indicators of the level and quality of life in Ukraine on the human development index, which includes three integrated indicator: national income per capita, life expectancy, education. In this context, the dynamics defined on the minimum wage, a comparative analysis of nutritional food sets for the workforce. The role and place of working conditions, political situation and the environmental situation in Ukraine as indicators of the quality of the social environment. The measures to improve the quality of life in Ukraine.

Keywords: standard of living, quality of life, criteria of quality of life, sustainable development of society, human development index.

Постановка проблеми. Із обранням євро інтегрального вектора соціально-економічного розвитку в Україні активізувалася необхідність дослідження податкової політики та оподаткування в країнах ЄС в умовах інтеграційних

процесів, а ухвалення Угоди про асоціацію між Україною і ЄС тільки посилило науковий інтерес до цієї проблеми.

Сучасний розвиток соціально-економічних систем кожної країни відбувається під впливом глобальних трансформацій у соціально-трудовій сфері. Прагнення України до зближення з Європою та входження у Європейський союз неможливе без суттєвого покращення якості життя населення. Водночас від якості життя залежить якість трудового потенціалу, а отже, й перспективи розвитку держави. Економічний розвиток будь-якої країни світу визначається досягнутим рівнем і якістю життя населення. Але можна констатувати, що сьогодні в практиці управління соціально-економічним розвитком України рівень і якість життя населення як стратегічна мета носить більш декларативний характер. Однією із цілей суспільства і управлінської діяльності держави є підвищення якості життя населення. Проте на сучасному етапі ще до кінця не відпрацьовані чіткі і науково обґрунтовані критерії об'єктивної оцінки показників, на основі яких можна визначити реальний якісний стан рівня життя різних соціальних верст населення і за цими ознаками здійснити їх відповідне структурне ранжирування, реалізацію ефективної державної політики, спрямованої на забезпечення досягнення відповідного життєвого рівня населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Покращенню якості життя у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі дослідженню теоретичних положень приділяється значна увага, зокрема такими науковцями, серед яких С. Сірджі, В. Горбатов, О. Грішнова, М. Кизим, А. Колот, А. Шаульська та ін. Вони досліджували тенденції та специфіку якості життя в Україні й обґрунтовували напрями її покращення. Дослідженню категорії якості життя населення та проблем її оцінки присвячено наукові праці таких відомих вчених, як В. Геєць, С. Пирожков, А. Шевченко, В. Мандибура. У цілому, незважаючи на ступінь вирішення проблематики підвищення рівня та якості життя населення, ряд принципових питань, залишається дискусійним і до кінця невирішеним. Невирішеність або часткове вирішення цих питань найбільшою мірою свідчить на користь актуальності обраної теми дослідження та її практичної значущості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Висвітлення наявних у прак-

тиці дослідження умов праці та їх вплив на працездатність робітників.

Постановка завдання. Стаття полягає у дослідженні проблем рівня і якості життя та його динаміки з урахуванням економічного стану країни та специфіки процесів суспільної трансформації та надання практичних рекомендацій спрямованих на вдосконалення конкретних структурних складових, характеристик та параметрів життєвого рівня населення України [1, с. 106].

Виклад основного матеріалу. Нині існує багато підходів до визначення категорії «якість життя». Так, дослідник В. Карпов вважає, що якість життя – це універсальний та всіма визначений образ того, до чого ми бажаємо прагнути. Однак знаходження цього образу не відомо та його зміст складно констатувати». Тому багатомірне поняття якості життя включає такі складові: навколишнє середовище; здоров'я, досягнення цивілізації; стійкий розвиток суспільства, психологічний добробут, персональний ріст та майстерність; задоволення життям. За класичним визначенням, рівень життя – складна комплексна соціально-економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб людини. Ця категорія слугує важливим соціально-економічним критерієм при виборі напрямів і пріоритетів економічної та соціальної політики держави, а також для планування соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Якість життя – це ступінь відповідності умов і рівня життя науково обґрунтованим нормативам або визначеним стандартам. Під якістю життя розуміють також задоволеність населення з точки зору широкого набору потреб та інтересів [3, с. 121]. Це поняття охоплює характеристики й індикатори життя як економічної категорії, а також умови праці і відпочинку, житлові умови, соціальну забезпеченість і гарантії, охорону правопорядку і дотримання прав особистості, природно-кліматичні умови, показники збереження навколишнього середовища, наявність вільного часу і можливості його доцільно використовувати, нарешті відчуття спокою, комфортності і стабільності [2, с. 312]. На формування рівня та якості життя населення виникає безліч факторів, серед яких виділяють особисті, родинні та зовнішні чинники. Серед зовнішніх відокремлюються: соціально-економічна та політична ситуація в країні, стан і тенденції розвитку національної економіки, кон'єктура ринку та інше [3, с. 21]. Оцінка якості життя населення потребує використання системи відповідних показників з метою зіставлення та можливості прийняття і впровадження адекватних заходів щодо підвищення якості життя. Так, Організація Об'єднаних Націй вважає недоцільним використання єдиного інтегрального показника оцінки рівня життя, однак, з метою міжнародного зіставлення рівня життя, рекомендує використовувати так званий індекс людського

розвитку, що включає три інтегральних індикатори: національний доход на душу населення, тривалість життя, освіта. Оцінюючи стан рівня та якості життя в Україні, варто наголосити, що за індексом людського розвитку, він опустився з 45 у 1990 р. до 69 місця в 2012 р. Саме через погіршення двох індикаторів (ВВП на душу населення і тривалість життя) із трьох (третьої індикатор – рівень освіта), що входить до складу індексу людського розвитку наша країна потрапила до групи країн із середнім рівнем людського розвитку.

В Україні спостерігається негативна тенденція щодо скорочення тривалості життя населення з 75 років для жінок і 65,9 для чоловіків у 1989–1990 рр. до 74,2 і 62,5 року відповідно у 2011–2012 рр. Розрив між тривалістю життя чоловіків та жінок досяг 11,7 року. Кількість освіченого населення становить 99,4%, зростає чисельність випущених фахівців, що закінчили вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, що є позитивною тенденцією. Але, на жаль, наявність вищої освіти не є в нашій країні запорукою безбідного життя. Так, за даними моніторингу бідності, протягом 2005–2012 рр. близько 28% населення України належать до категорії бідних. Причому бідність продовжує бути поширеним явищем саме серед населення, що працює. За показником ВВП на душу населення (дані Світового банку 2012 р. – 6,92 тис. дол.), Україна – на третьому місці серед найбідніших країн Європи та випереджає лише Молдову й Албанію, хоча ми і спостерігаємо тенденцію до його зростання. Розмір мінімальної заробітної плати на сьогодні дорівнює розміру прожиткового мінімуму. Але з мінімальної заробітної плати утримуються податки і на руки робітник отримує заробітну плату, яка є меншою прожиткового мінімуму. Прожитковий мінімум і є тим мінімумом для прожиття, з якого не повинно відбуватися утримання. Упродовж останніх років зросла і середня заробітна плата майже у 25 разів, відносно до реалій вітчизняної економіки, замало мати високу заробітну плату, важливо своєчасно її отримувати, та мати низький рівень інфляції на рік, який повинен бути меншим за підвищення заробітної плати. І хоча заборгованість з виплати заробітної плати неухильно скорочується (упродовж 2002–2012 рр. – майже вдесятеро), масштаби цього негативного явища залишаються загрозливо великими [3, с. 211], особливо зараз, коли знову маємо зростання заборгованості у зв'язку з кризовим станом в країні [4, с. 321]. Викликає занепокоєння те, що поживність наборів продуктів харчування для непрацездатного населення в Україні згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродуктових товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення», порівняно з російськими медичними нормами, значно нижча: за білками – в 1,56, жирами в 1,28, вуг-

леводами – у 1,28, енергетичною цінністю – в 1,29 рази. Закладені в чинних нормативно-статистичних обґрунтуваннях норми споживання енергетичних речовин не відповідають повною мірою необхідним потребам підтримання активного фізичного стану в дорослих, розвитку дітей і підлітків.

Найважливішим показником якості соціального середовища є умови праці. Більшість науковців мають спільний погляд, що умови праці впливають на здоров'я і працездатність людини, а отже, й на трудовий потенціал в цілому. Умови праці визначаються певними критеріями факторів виробничого середовища і трудового процесу. Особливу увагу слід приділити дослідженню умов праці та їх впливу на працездатність робітників підприємства вугільної та металургійної промисловості, так як саме в цих галузях спостерігається найбільший травматизм та рівень професійних захворювань. Практика підприємств свідчить про те, що оцінка поліпшення умов праці здійснюється шляхом зіставлення фактичних умов праці з нормативними, прийнятими для базового періоду. Політична ситуація та рівень корумпованості є складовими соціальної сфери. Самостійна політична система сучасної України фактично не має достатньо ефективних традицій та досвіду самостійного функціонування. Суттєвий вплив має високий рівень тонізації та корумпованості економіки України. Тіньова економічна діяльність в державі веде до значних втрат бюджетних ресурсів; руйнування соціальної сфери; зниження керованості соціально-економічними процесами, підвищення ступеня злочинності у всіх сферах суспільного життя; призводить до значної диференціації населення країни за обсягами доходів. Екологічна система в Україні є вкрай несприятливою, що негативно впливає на якість життя населення. Від кліматичних умов значною мірою залежать умови проживання, господарські діяльності і відпочинку людей. У зв'язку з цим є необхідність досліджувати особливості клімату, погодних умов, передбачати їх зміни та оцінювати роль у формуванні стану довкілля. Водночас Україна багата на природно-кліматичні ресурси, що створює умови для потенційного підвищення якості життя населення. Розглядаючи основні характеристики якості життя на Україні, можна зробити висновки, що по всіх основним критеріям якість життя за минулі роки значно погіршилася. За останні два роки намітилися позитивні тенденції до її покращення, але вони надто незначні, щоб можна було зробити висновок про суттєве покращення якості життя найближчим часом, або хоча б вихід її на рівень 1989 року. Погіршення якості життя негативно впливає на трудовий потенціал України та зменшує його.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що для підвищення якості життя населення доцільно вжити таких заходів:

1. Наблизити поступово основні соціальні стандарти та гарантії неоподаткування прожиткового мінімуму.

2. Законодавчо встановити реальний прожитковий мінімум, удосконалити методикку його визначення, а також з необхідністю переходу до міжнародних стандартів в умовах зростання глобалізації.

3. Реформувати систему соціального забезпечення населення таким чином, щоб вона посилювала мотивацію праці. А також докорінно переглянути систему пільг та пільговий контингент, оскільки значна кількість населення їх просто не потребує або ними не користується, запровадивши адресну грошову соціальну допомогу.

4. Для подолання бідності створити працездатним верстам населення умови для самостійного розв'язання проблем підвищення власного добробуту, що можливо лише в разі забезпечення продуктивної зайнятості, збалансування попиту і пропозиції на ринку праці, запобігання безробіттю, а також створення умов для розвитку само зайнятості населення та підприємницької ініціативи, поширення вторинної зайнятості працездатного населення.

5. Забезпечувати своєчасну виплату заробітної плати та не допускати виникнення заборгованості з її виплати.

6. Легалізувати всі трудові доходи громадян шляхом зменшення оподаткування та заміни системи оподаткування доходів громадян на таку, що стимулюватиме їх зростання.

7. Запровадити систему медичного страхування, що сприятиме підвищенню якості медичного обслуговування населення.

8. Спрямувати кошти від детінізації економіки на забезпечення пільгового іпотечного кредитування, оскільки одним із критеріїв рівня добробуту є задоволення потреб населення у житлі, при одночасному подоланні корупції на всіх етапах реалізації програм будівництва соціального житла.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Соціальні індикатори рівня життя населення: стат. зб. – К.: Державний комітет статистики України, 2012. – 203 с.
2. Жеребін В.М. Уровень жизни населения / В.М. Жеребін, А.Н. Романов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2002. – 592 с.
3. Кириченко В.Н. Социальные проблемы в перспективном планировании / В.Н. Кириченко. – М.: Экономика, 2009. – 214 с.
4. Ефимова М.Р. Социальная статистика / М.Р. Ефимова, С.Г. Бычкова. – М.: Финансы и статистика, 2013. – 560 с.
5. Дзюба В.І. Категорія рівня життя населення: сучасний підхід / І.В. Дзюба, Л.Ф. Удотова // Статистика України. – 2014. – № 1.
6. Мельніченко О.А. Підвищення рівня та якості життя населення: [монографія] / О.А. Мельніченко. – Х.: Вид-во Хар-РІНАДУ «магістр», 2010.
7. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державний комітет статистики України / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Техніка, 2012.